

Üstad'ın İttihad ve Terakki, Hamidiye Alayları ve Adem-i Merkeziyetçilik hakkındaki görüşlerini izah eder misiniz?

Üstad Hazretleri'nin üzerinde en çok durduğu içtimai konu, **İttihad-ı İslâm** gayesini gerçekleştirmek ve Vilayet-i Şarkiyenin meselelerinin halledilmesidir. Hatta denilebilir ki; Said Nursi Hazretlerinin cihan çapındaki dinî ve bu vatan için hizmetlerinin ve gayelerinin en başta geleni budur. Bu hakikati şöyle ifade eder:

"Risale-i Nur'un hakaikına çalıştığım gibi, ona da çalışmışım."(1)

Dolayısıyla bu konuda neşrettiği makale ve kitaplarında çok örnekler vardır. II. Meşrutiyetin başlarında yazdığı makalesinde, Prens Sabahaddin Bey'in "Adem-i merkeziyet" tezine karşı şunlar yazılıdır:

"PRENS SABAHADDİN BEYİN SU-İ TELAKKİ OLUNAN GÜZEL FİKRİNE CEVAP"

"Hayat ittihaddadır. Benim gibi bir bedevinin fikri, fitrat-ı asliyeye daha yakın olduğu için muhakemesi de tabîi olduğundan, sun'îden daha mükemmel olacaktır. Şöyle ki:"

"Efrad mabeyninde muhabbet-i millî, zerrat mabeynindeki câzibe-i cüz'iyeleri gibi, bir muhassal teşkil ile, cihet-ül vahdetimiz olan usûl-ü merkeziyeyi intac edeceğinden ittihad ve muhabbet-i millî revabıtını tahkîm eylemekle zülâl-i medeniyet o mecarada seyelân ederek şu anasır-ı muhtelifeyi bir seviyeye getirdiğinden; âheng-i terakki hoş bir nağme ile ecnebîlerin simah-ı hassasında tenînendaz edecektir."

"Hem de her kavmin mâbihil-bekası olan âdât-ı milliye ve lîsan-ı kavmiyeye ve isti'dad-ı efkâra muvafık, hükümet teşebbüsata başlamaklı... Tâ ki makine-yi teraakkiyat-ı medeniyetin buharı hükmünde olan müsabakayı intac edecek bir hiss-i rekabet peyda olabilsin. Yoksa bu revabıt ve mecarayı fekk edecek adem-i merkeziyet fikri; veyahud onun ammizâdesi unsura mahsus siyasî kûlüpler -zaten merkezden nefret var- istibdad ciheti ile ve şiddet-i ihtilaf-ı unsur ve mezheb sebebiyle birden bire kuvve-i anilmerkeziyeye inkılab edeceğinden, tevsî'-i mezuniyet ka-

bına vahşetin galeyaniyla sığmayacağından; Osmanlılık ve meşrutiyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete; Ve sonra istiklâliyete; ve sonra tavaif-i mülûk suretini giydiğinden hiss-i rekabet dâiyesiyle vahşetin ve adem-i müsâvâtın mahsulü olan fikr-i istilâ yardımıyla bir mücadele-i keşmekeş intac edeceğinden, öyle bir zenb-i azîm olur ki; hürriyetteki hasene-yi uzmaya menafi'-i umumî mizaniyla tartılsa muvazî, belki ağır gelecektir."

"Seviye-i irfanı -bir mütemeddin devlet, Alman gibi libas-ı siyaseti-kâmet-i isti'dadımıza ya kısa veya uzun olacaktır. Zîra seviyemiz bir değildir. Tıbbın eski bir düsturudur ki; her illet, zıdd-ı tabiatıyla tedavi olunur."(2)

Bir milletin fertleri arasındaki sağlıklı ve sağlam muhabbet, milliyetin de sağlamlığını netice verir. Milletin sağlam ve güçlü olması için, fertleri arasındaki birlik unsurlarını tahkim etmek gerekir. Yani milli bilinci sağlamlaştıracak birlik noktalarının ön plana çıkarılması gerekir.

Fertler arasındaki sağlam ve sağlıklı ilişkiler güçlü bir milliyeti netice verince, ecnebler, yani düşman unsurlar karşısında savunması muhkem, yutulması zor bir lokma olacaktır. Adem-i merkezîyetçi bir yaklaşım Doğu bölgesindeki feodal ve aşiret yapılanmasını daha da körükleyerek dağılmaya ve milli birliğin bozulmasına sebebiyet verebilir. Bu yüzden milliyetin birliğini temin eden ortak payda ve noktaların tahkim edilmesi bir zarurettir. Üstad Hazretlerinin adem-i merkezîyete bakışı özetle bu şekildedir.

Bediüzzaman, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin hürriyetçi / meşrutiyetçi eğilimlerini desteklerken, istibdatçı uygulamalarını eleştirmiştir. Bediüzzaman bu bakış açısını, "*İttihad ve Terakki hakkında reyin nedir?*" şeklinde yöneltilen bir soruya,

"Kıymetlerini takdirle beraber, siyasiyyunlarındaki şiddete muterizim."(3)

sözleriyle özetlemiştir. Bediüzzaman'ın, "kıymetlerini takdir" ettiği hususlar İttihat ve Terakki'nin iktisat ve eğitim alanındaki çalışmaları ve hürriyet taraftarı olmalarıdır. Ayrıca Bediüzzaman, İttihat ve Terakki'nin Doğu Anadolu'daki şubelerinin uygulamalarını takdir ettiğini de ifade etmektedir.

Bediüzzaman, Cemiyet'in takdir ettiği mensuplarına, **"Fakat emin olunuz ki,**

onların masonluğa girmeyen kısmının maksatları dine zarar değildir. Belki, milletin selâmetini temin etmektir” diyerek sahip çıkar. Hatta, **“onların bir kısmı selamet-i millet fedaileridir”** diyerek iltifat eder. Cemiyetteki bu kozmopolit yapıyı, **“Vakıa onlarda birtakım edepsiz, çok sefih masonlar dahi bulunur; lâkin yüzde ondur. Yüzde doksanı sizin gibi mu`tekid Müslimlerdir”** sözleriyle tespit eder. (4)

İttihat ve Terakki'nin Bediüzzaman tarafından eleştirilen yönleri **“istibdatçı” uygulamaları** (Divan-ı Harb-i Örfi, s. 49), **“dinde laubalilikleri”** ve özellikle Cemiyet'in **“İstanbul şubesi”** nin uygulamalarıdır. (Divân-ı Harb-i Örfi, s. 39) Cemiyetin bu olumsuz uygulamalarını, **“İttihatçıların bozuk kısmının cinayetleri”** olarak niteleyen Bediüzzaman, cemiyetin bütün mensuplarını bu olumsuzluklardan sorumlu tutmak istememiştir. (Emirdağ Lahikası, s. 442)

Yukarıda da ifade edildiği gibi İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin içinde din düşmanı masonlar bulunduğu gibi, dindar ve samimi hürriyetçiler de bulunuyor. Olumlu fikirleri olduğu gibi menfi fikirleri de vardır. Üstad Hazretleri bu cemiyetin müspet ve din ile barışık olan kısmını desteklerken, dinsiz ve muzır kısmını da şiddetli olarak eleştirmiştir. Bu yüzden bu konuyu ak ya da kara diye keskin hatlar ile ayırmak doğru olmaz. Üstada muhalif ve düşman olan bu cemiyetin dinsiz tarafıdır. Üstadın dine olan hizmetlerinden dolayı düşmanlık ediyorlar.

Üstad Hazretlerinin Hamidiye Alaylarına bakışını yansıtan bir makalenin bir kısmını takdim edelim:

“Bediüzzaman daha sonra yayınlanan Münâzarât adlı eserinde Doğu vilayetlerine Hamidiye alaylarının etkisini ve sonuçlarını şu veciz ifadelerle dile getirir: “Evet, ‘Mûtû kable en temûtû’ (Daha ölmeden ölmek) sırrına, şunun sâye-i muzlimânesinde mazhar oldunuz. İşte her köye böyle ilâç göndermek, hattâ dâü'l-cû ile karın ağrısına müptelâ olan emsâlinize hazım ilâcı hükmünde olan îâne toplamak, yahut eşkiyâlık ve husûmet derdiyle mültehap bulunan o vücuda, iltihâbı tezyid eden Hamidîlik icrâ etmek ve ilâ âhir, acaba tedâvi mi, yoksa tasmîm midir, melekü'l-mevte yardım etmek midir? İşte mâhiyet-i istibdâdın timsâli budur. Zîrâ, sâbıkta, Padişah kendi yerinde mahpus gibi oturuyordu, bîçare milletin hâlini anlamıyordu, yahut zaaf-ı kalb ve kuvvet-i vehim ile anlamak istemiyordu, yahut mütehevvisâne ve mütekeyyifâne ve mütekalkıl olan tabiatı, anlattırmaya müsâit değildi. İşte hükümetteki istibdâda, her şeydeki istibdâdı kıyas ediniz. Hattâ, taklidi tevlid eden ilmin istibdâdı dahi böyledir.” (Münâzarât, s. 25-26)

Bediüzzaman, henüz 17 yaşında iken gözlemlediği Hamidiye Alaylarının durumunu, feodal yapı içerisinde bulunan aşiretler aracılığıyla Doğu vilayetlerinin derdine derman olamayacağını, aksine hastalığı arttırıcı ölümcül etkilerini gözler önüne serer. Bu sebeple Bediüzzaman, Hamidiye Alaylarının işleyişine karşı gelmiştir. Bu konuda Mustafa Paşa örneğinde olduğu gibi yanlış uygulamalara karşı tavır geliştirmiştir. Öte yandan Münâzarât adlı aynı eserinde kendisine izafeten talebeleri tarafından dile getirilen görüşlere baktığımızda, Bediüzzaman'ın yukarıda

aktardığımız görüşleriyle bir çelişki var gibi görülmektedir. Bu ifadeler şöyle:
"Râbian: Üstâdımızdan hem işitmiş, hem hâlınden anlamışız ki, ecnebîlerin şiddetli desîse ve kuvvetlerine karşı gösterdiği sebat ve kanaat; husûsan âlem-i İslâmın kısm-ı âzâminin halîfesi olmak; hem, bîçare Vilâyât-ı Şarkiyenin bedevî aşâirini Hamidiye Alayları ile en yüksek bir derece-i askeriye ve medeniyeye onları sevk etmesi, Hamidiye Camii'nde her Cuma günü bulunması, şeâir-i İslâmiyeye elden geldiği kadar mürâât etmesi, dâimâ Yıldız dairesinde mânevî üstâdı kabul ettiği bir şeyhi var olduğu gibi, çok hasenâtı için, Üstâdımız, bütün hayatında onun padişahlar içinde bir nevî velî hükmüne geçtiğini kanaat etmişti." (Münâzarât, s. 150-151, Muhsin-Ziyâ 1953, Fatih/İstanbul)

Her iki ifade iyice incelendiğinde aslında herhangi bir çelişkinin olmadığı görülecektir. Çünkü Bediüzzaman gerçekten Sultan II. Abdülhamid'in şahsını sevdiği gibi aynı zamanda onu bir nev'î veli makamında kabul etmiştir. Yani şahsı konusunda bir tenkitte bulunmamış, aksine övmüştür. Ancak Bediüzzaman, o zatın icraatları konusunda yapılan yanlışlıkları da dile getirmekten çekinmemiştir. Hamidiye Alayları konusunda da, düşünce olarak müsbet karşıladığını, Doğu'da bu tür bir yapılanma ile Bedevî aşiretlerinin medeniyete kavuşturulmasını iyi gördüğünü yukarıda geçen ifadelerden anlıyoruz; fakat bu yapılanmanın fiiliyatta olumlu bir sonuç getirmediğini bizzat olayları yaşayarak gözlemlemiştir. Yani düşünce iyi ama icraat ve sonuç kötü olmuştur. (5)

Dipnotlar:

- (1) bk. [Emirdağ Lahikası-II, \(139. Mektup\)](#)
- (2) bk. Asar-ı Bediye, Nutuklar, s. 450
- (3) bk. [Münazarat, Sualler ve cevaplar](#)
- (4) bk. [a.g.e.](#)
- (5) bk. EuroNur